

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Румен Петров Владимирев, преподавател по наказателно и международно наказателно право;

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, докторска програма „Наказателно право“;

Автор: Красимира Ипократова Ипократова;

Тема: „Наказателноправен режим на непълнолетните“;

Научен ръководител: доц. д-р Тервел Георгиев – ПУ „Паисий Хилендарски“.

След съобразяване със съответните разпоредби в ЗРАСРБ, ППЗРАСБ и общите правила, както и конкретните образци на ПУ за съдържание и оформяне на рецензиите за „доктор“, може да се отбележи следното:

1. Общо описание на представените материали.

Със заповед № РД-21-1972/13.11.2023г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ /ПУ/ съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд по горесцитираната тема, автор и научен ръководител, за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в посочената област на висше образование, професионално направление и докторска програма. Авторът е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Наказателноправни науки“ към Юридическия факултет /ЮФ/ на ПУ.

Представеният от докторанта, чрез администрацията на ЮФ комплект от материали на хартиен носител, е в съответствие с изискванията на чл.36, ал. 1 от ПРАСПУ и съдържа всички необходими документи, които доказват успешно проведено обучение в докторската програма по „Наказателно право“. Съгласно правилата и изискванията, докторантът е представил всички необходими документи, включително: дисертационен труд,

автореферат, автобиография, декларация за оригиналност, както и списък с посочени 3 /три/ броя публикации /статии/ във връзка с дисертацията.

От приложената автобиография е видно, че докторантът Красимира Ипократова Ипократова е завършила средното си образование /1998-1992г./ в Хуманитарна гимназия „Д. Благоев“, гр. Пловдив. Висше образование със степен „магистър по право“ и квалификация „юрист“ е придобила /от 2000 до 2007г./ в Нов Български университет. Работила е последователно като юрисконсулт в Община Пловдив и в ТД на НАП Пловдив. След спечелен конкурс на ВСС за младши магистрат, тя успешно е преминала обучение в НИП, след което в средата на м. юни 2018г. е била назначена за младши прокурор в РП - град Шумен. По-късно тя се е върнала като юрисконсулт в ТД на НАП – Пловдив, а от 01. 11. 2022г. и до момента работи като следовател в следствения отдел на СГП – гр. София. Владее английски език на много добро равнище и притежава необходимите компютърни умения.

2. Актуалност на тематиката, познаване на проблема, методика на изложението.

Ясно е защо тематиката относно особения режим на малолетните и непълнолетните лица, както и темата на дисертационния труд „Наказателноправен режим на непълнолетните“ винаги са привличали вниманието на доктрината. При това българските изследователи са изхождали най-вече от необходимостта за нормативно предвиждане на максимално либерално отношение към нарушенията на законите, а също и за превенция на поведението на лицата с неразвита или с неукрепнала психика. В този смисъл **темата е перманентно актуална** и това се потвърждава от факта, че през последните близо 15 години у нас не е било осъществявано цялостно изследване на тази проблематика, особено в контекста на направените изменения и допълнение в НК и в специалния ЗБППМН. Не са били и анализирани актовете на международното законодателство и това на ЕС, както и на съдебна практика на съответните универсални или регионални институции.

Прави впечатление, че методиката на изследването е достатъчно богата и разнообразна. Използвани са възможностите на историческия метод, на нормативния анализ и сравнителноправния подход, на дедуктивния метод и систематичното изследване, на формално-логическия способ на обобщение и др.

3. Съдържание на дисертационния труд.

Рецензираният дисертационен труд има общ обем от 284 страници. В техния обхват се включват: въведение, четири глави, предложения де леге ференда и литература. Всяка глава включва раздели, обозначени с римски цифри, както и някои вътрешни деления на точки и подточки. Използваната научна литература е от 98 заглавия на български език и 5 на латиница. Бележките под линия наброяват 390.

Глава Първа е названа „Исторически преглед“, който се основава на различните по продължителност важни исторически събития за България, както и съществуващите и възприети тогавашни източници на феодалното, буржоазното и съвременното наказателно право. Само ще спомена, че авторът обособява 7 /седем/ различни по продължителност периода, а именно: създаване на българската държава /на хан Аспарух/ ; византийско владичество ; създаване на Втората българска държава; османско владичество; трета българска държава; комунистически режим; съвременен период от 1989г. до наши дни.

Всеки един от посочените периоди е разгледан накратко в социален и в нормативен план, преди всичко за отношението към наказуеми прояви, предвид ниската възраст на извършителите. Във връзка с това са цитирани текстове от Византийската еклога, от Закона за съдене на людете, Славянската еклога, Синтагмата на Матей Властар и др. През времето на Османското владичество е действало българското обичайно право, наред със закона на Константин Юстиниан, както и приетия по-късно Османски наказателен закон от 1858г. Този закон е действал и 18 години след създаването на третата българска държава, заедно с приетия през 1880г. Устав за наказанията, които мировите съдии могат да налагат. През следващите близо 130 години от развитието на България са били приети трите наказателни закони /1896, 1951 и 1968г./, като след кодификацията от 1956г. единственият източник на наказателноправни норми вече е назван Наказателен кодекс /НК/. Във всички български наказателни закони въпросите за особеностите и значението на възрастта за наказателната отговорност на децата са били изрично и прецизно уредени. Наред с НК, от 1958г. и до днес действа и специалния ЗБППМН, където са предвидени редът и условията за налагане на една или повече възпитателни мерки на подрастващите правонарушители.

Глава втора е названа „Наказателноправен режим на непълнолетните, с оглед действащото национално законодателство“. В нея са обособени две части, първата е за уредбата според НК и втората - за уредбата според ЗБППМН.

В първия раздел на **част първа**, се визират възрастта и вменяемостта като предпоставки за наказателната отговорност на непълнолетните. Във втората част е разгледан предвидения в НК смекчителен режим на наказателноотговорните непълнолетни, според уредбата на действащия НК. Най-напред е обърнато внимание върху максималната последица – освобождаването от наказателна отговорност за извършеното от дееца престъпление при условията на чл.61 и на чл.78а, ал.6 НК. След това са коментирани предвидените наказания по чл. 62 и тяхната замяна по чл.63 НК. По-нататък са разгледани хипотезите на освобождаване от изтърпяване на наложеното наказание по чл.64, както и специалните хипотези на условно осъждане, на предсрочно освобождаване от изтърпяване на наложеното наказание, на реабилитацията, на погасяване на наказателното преследване и на наложеното наказание, както и при условията на рецидив. Специално внимание с коментар е обърнато на важните нови положения в глава тридесета от НПК /Д. в. бр. 48 от 2023г./ относно режима на непълнолетните обвиняеми, където за тях вече са създадени едни значително по-благоприятни особени правила.

Част Втора съдържа изложение в три раздела относно ЗБППМН, предвид измененията и допълненията от 2004г.. Раздел първи е посветен на въведените промени и техните насоки, както и въведените нови принципи. Във втория параграф са разгледани възпитателните мерки и тяхното съотношение с предвидените в НК наказания за непълнолетните. Направена е и класификация на възпитателните мерки, включително и най-тежките по чл13, ал1, т.11 и т. 13 от ЗБППМН, постановявани ни от съда както и от другите компетентни органи. Коментирани са и последиците от неизпълнението на наложените възпитателни мерки, както и статутът на ДПС, СПИ и ВУИ. Накрая, в третия раздел се излагат доводите „за“ и „против“ съществуването на възпитателните мерки СПИ и ВУИ, за които не само авторът счита, че са остарели и неефективни. Във връзка с това се подкрепя предложението за приемане от НС на изготвения през 2016г. законопроект на „Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица“ , наред с предвидената там нова уредба.

Третата глава на дисертационния труд е структурирана от две части, първата се отнася до наказателноправния режим на непълнолетните съгласно международните правни актове, а втората – режимът съгласно законодателството на ЕС.

В съответствие с това в раздел първи на първата част, са изброени и накратко анализирани Минималните стандарти на ООН за правораздаване при непълнолетните. Към тях са отнесени: Правила

на ООН за минималните стандарти относно младежката престъпност /Пекински правила от 1985г./ ; Насоки на ООН за превенция на противообществените прояви на ненавършилите пълнолетие лица /Насоки от Риад/; Правила на ООН относно минималните стандарти за мерките не свързани с лишаване от свобода /Токийски правила/; Правила на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода /Правила от Хавана/. В раздел втори са посочени актовете на СЕ, свързани с непълнолетните. Конкретно са споменати: Насоки за правосъдие съобразно интересите на детето /2010/; Резолюция 2010 /2014г./ Правосъдие, съобразено с интересите на децата: от риторика към реалност; Препоръка CM/Rec(2008) 2011, относно европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции и мерки. Изведена в самостоятелен раздел трети, с което се подчертава нейното значение, е Конвенцията на ООН за правата на детето от 1989г., в сила за РБ от 1989г.

Част втора на тази глава има четири раздела, в които се интерпретират най-важните актове на ЕС. На първо място с основание е поставена Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи /ЕКПЧ/ и нейните чл.5 и 6, които съответно са озаглавени „Право на свобода и сигурност“ и „Право на справедлив съдебен процес“. Следващите раздели се отнасят до: Харта на основните права на Европейския съюз; Директива 2013/48/ЕС, относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство, както и Директива 2016/800/ЕС, относно процесуалните гаранции на деца, заподозрени или обвиняеми по наказателни производства.

Последната глава четвърта е назована „Възстановително правосъдие“ и съдържа пет раздела относно неговото приложение при непълнолетните. В първия е проследено зараждането на този модерен и алтернативен способ на правосъдие, неговото понятие /съгласно теорията и Наръчника на ООН от 2020г./, както и неговите цели. В следващия раздел са коментирани най-съществените актове на СЕ относно възстановителното правосъдие, а именно: Препоръка № R/2003/ 20; Препоръка /2006/ 8; Препоръка CM/Rec /2018/8. Третият раздел визира актовете на ООН за възстановителното правосъдие а именно: Минимални стандарти на ООН за правосъдие спрямо непълнолетни; Резолюция E/RES/1999/26 на ИСС на ООН за медиацията и мерките на възстановително правосъдие; Резолюция E/RES/12 на ИСС. По-нататък, в раздел четвърти са разгледани актовете на ЕС за възстановително правосъдие, а именно: Рамково решение 2001/220/ПВР; Директива 2012/29/ЕС. Накрая, в раздел пети са анализирани аргументите „за“ и „против“ прилагане на възстановителното правосъдие. Авторът установява, че макар в НК,

НПК и ЗБППМН да липсват изрични разпоредби за алтернативно правосъдие, все пак някои от действащите норми съдържат потенциал за неговото въвеждане и използване. Например това би било възможно по повод прилагането на чл. 61, ал.1 НК, на чл. 78а НК, както и при новосъздадения режим в НПК - глава 28, чл. 375а.

Накрая, **в заключението** на дисертационния труд е обособен извода, че от най-ранното Средновековие и до наши дни е съществувал и ще съществува и за в бъдеще, социално оправдан благоприятен режим на наказателно третиране на ненавършилите пълнолетие правонарушители. А във връзка с развитието на съвременната международна и европейска законодателна уредба за непълнолетните и нейното транспониране у нас, авторът е направил и съответни предложения де леге фереда, за усъвършенстване на българското законодателство. Към най-важните от тях трябва да се посочат: Предложенията в НК да се предвиди възможност за освобождаване от наказателна отговорност при споразумение чрез медиация. Съответно на това предлага в НПК към основанията за образуване и прекратяване на наказателното производство да се включи и хипотезата, когато е имало одобрено споразумение след приключване на медиацията. Самото освобождаване от наказателна отговорност чрез медиация се предлага да бъде въведено като диференцирана процедура в НПК с оглед на предпоставките, формата и съдържанието на регламентираната процесуална възможност за споразумение, както и на неговото правно действие.

4. Приноси и приносни моменти в дисертационния труд.

Трябва категорично да се заяви, че като цяло разработката на темата може да се оцени като интересна и напълно отговаряща на съвременните универсални и регионални тенденции за методите и средствата на противодействие срещу престъпленията и противообществените прояви на лице ненавършило 18 годишна възраст. /Известно е, че международноправните източници назовават такова лице чрез термина „дете“/. Положителната оценка на дисертационния труд произтича най-вече от факта, че авторът е направил задълбочен комплексен анализ, при отчитане състоянието както на правната уредба, така и на теорията и съдебната практика у нас. Безусловен принос представлява също и обособяването и анализирането и на съвременните международноправни източници. Трябва специално да се отбележи, че като цяло използваният научен модел е изключително подреден и полезен, както за достигане до теоретични приноси, така и като база за подобряване на нормативната уредба относно престъпленията и отговорността на непълнолетните лица /НК и НПК/ и на санкциониране на

противообщественните прояви на малолетните и на някои категории непълнолетни. Считам, че дисертацията е достатъчно пълна и добре балансирана. Някои приноси и положителни страни междувременно бяха отбелязани в предходните страници на настоящата рецензия. Към тях може да се добавят и редица други общи или конкретни приноси и приносни моменти.

- Такъв характер има **изложението в глава първа**, където се проследява появата и развитието на феодалната нормативна уредба включително за отговорността на непълнолетните лица през диференцираните периоди след създаване на българската държава. Изтъкнати са използваните норми на Византийската държава, на писаните и обичайните правила, действали в България, на отоманския НЗ и на трите български наказателни закони, включително и на действащия. Изложението в тази глава показва количествените особености, обусловили днешната правна уредба за превенция и санкциониране на престъпленията и противообщественните прояви на малолетните и непълнолетните.

- В следващите три глави могат да се установят не само задълбочени анализи де леге лата, но и стремеж за въвеждане в българското законодателство на нови и актуални законови промени, например за използване на медиацията и другите форми на т.нар. „възстановително правосъдие“, за по-ефикасно и щадящо противодействие спрямо извършените престъпления и простъпки. Убедително е изложението за действащия понастоящем режим на отговорност по НК и по ЗБППМН и нуждата от тяхното усъвършенстване, включително от приемане на нов специален закон. Разбира се, безусловен принос представлява и изложението в глава трета, относно съвременната международна и европейска правна уредба за защита на децата – извършители и пострадали от престъпления.

- Като по-конкретен принос може да се спомене и критичното изложението за наказанието „пробация“ /с.89 и сл./ и за неговото пълноценно използване при непълнолетните извършители.

- Накрая, няма да бъде пресилено да се каже, че макар и достатъчно позната и разработвана, темата на предложеното съчинение за наказателноправния режим на непълнолетните правонарушители представлява едно надграждане, което отразява съвременните нови и неизбежно необходими промени в националната ни правна уредба. Ето защо предлагам, след съобразяване с препоръките на научното жури и след редакционно и стилово усъвършенстване, дисертационния труд да бъде издаден като монография. Считам, че тя би привлякла не само вниманието на специалистите, но и би заинтригувала всеки любознателен читател.

5. Критични бележки и препоръки.

Както към всяко научно съчинение, така и към рецензирания дисертационен труд, могат да се отправят някои критики и препоръки. Те имат различен характер и значение и мисля, че тяхното съобразяване изцяло или отчасти допълнително би подобрило стойността на труда, във връзка с неговото бъдещо отпечатване и издаване като научна монография.

Критичните бележки и препоръки от общ характер, се отнасят до някои страни на представената дисертация.

- На първо място считам, че сегашното заглавие на темата „Наказателноправен режим на непълнолетните“ е непълно. В него отсъстват указания за уточняване на един или на двата параметъра - време и мястото на въпросния режим и се е получила известна празнота. Тя би могла да се запълни като накрая в цитираното заглавие се добавят думите „в България“ или се намери друго подходящо допълнение.

Несъобразяване с конкретните параметри за време и място е довело до използване на съвременна терминология при коментиране на престъпления и норми от много стари източници. Например на с. 13 /а също и на с.15 и др./ се говори за цит. „... основен състав на умишлено убийство...“, без да се отчита, че по онова време не е съществувала наказателноправната наука с обяснени и уточнени собствени институти, категории и понятия, като състав на престъпление, вина и др..

- На следващо място неоправдано е и трябва да се възрази срещу тезата, че макар чл. 64 НК да представлява нетипичен случай на освобождаване от изтърпяване на наложено наказание, това може да се приема за някаква форма на условно осъждане, която се интерпретира в гл. втора, т. 3.1, озаглавена „условно осъждане на непълнолетни“/с. 98/. Всъщност по повод условното осъждане на непълнолетните, чл.69 НК съдържа допълнителни смекчения но е по-важно, че чл. 64, ал. 1 категорично се противопоставя и разграничава от условното осъждане. В този смисъл двата вида освобождаване се оказват алтернативни хипотези, а не кумулативни. Авторът /на с. 99 и 100/ също достатъчно ясно ги е разделил и обособил, което е основателно, но това би трябвало да доведе и до адекватна промяна в цитираното заглавие на т. 3.1.

- Трето, когато се говори за невменяемост при непълнолетните /най вече за преодоляване ограниченията на нейния медицинския критерии/, на автора може да се препоръча да използва другите, достатъчно изяснени и приети в доктрината термини, като например: „липса на вмменяемост“ или „възрастова невменяемост“.

- Накрая считам, че дисертационният труд би спечелил, ако докторантът беше обърнал по-голямо внимание на замяната и редуцията на наказанията за непълнолетните извършители – чл. 63 от НК. Авторът би могъл да се произнесе по въпроса за основателността на възрастовата диференциация в рамките на непълнолетието, която е само 4 години - от 14 до 18. В миналото тези граници са били по-големи, напр. от 10 до 17 г. според НЗ от 1896г. Но принципният въпрос се свежда до това, доколко е оправдано съществуването в НК на още една вътрешна диференциация и непълнолетните да се делят на две подгрупи от 14 до 16 годишна възраст и от 16 до 18 години? За тях замяната се свързва с по-строги предвидени наказания, за престъпления наказуеми с доживотен затвор и лишаване от свобода за повече от 10 години, без в случая да има възможност за съдебна преценка.

6. Заключение.

Посочените в рецензията критични бележки и препоръки за усъвършенстване на дисертацията, не предполагат в нея да се правят никакви сериозни и качествени преработки. Критиките никак не доминират над приносите и **не променят цялостната положителна оценка за направеното изследване.** Читателят установява, че са положени значителен творчески труд и сериозни усилия, които са довели до изпълнение на поставените цели и академични задачи. Наред с другите обективни и лични фактори, за този успех е допринесло и обстоятелството, че докторантът пълноценно е използвал натрупания многогодишен и разнообразен, но много полезен юридически практически опит и теоретични знания като юрисконсулт в община Пловдив и в пловдивската ТД на НАП, от обучението в НИП след спечелен конкурс, двугодишната работата като младши прокурор в РП-гр. Шумен и понастоящем работата като следовател в следствения отдел на СГП.

Ето защо още веднъж изрично подчертавам, че са изпълнени всички изисквания на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ и **убедено давам положителна оценка** на дисертационния труд „Наказателноправен режим на непълнолетните“. Във връзка с това предлагам на уважаемото научно жури да гласува, на докторант Красимира Ипократова Ипократова да бъде присъдена образователната и научна степен „**ДОКТОР**“ по научната специалност Наказателно право.

11. 01. 2024г.
Гр. София

Рецензент:
/Проф. д-р Румен Владимиров/